

แนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธของเกษตรกรชุมชนบ้านนาควาง ตำบลดอนไฟ
อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

Buddhist Approach to Farming of Baan Na-Kwang, Donfai Sub-district,
Meatha District, Lampang Province

กันยา ยอดแบน¹

Kanya Yodban

สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์²

Somchan Sripraschayanon

จีรศักดิ์ ปันลำ²

Jeerasak Punlam

Corresponding Author E-mail: sartsirin@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวความคิดการทำเกษตรเชิงพุทธของชุมชน 2) ศึกษาปัญหาการทำเกษตรของเกษตรกรในชุมชน 3) เสนอแนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธของเกษตรกรในชุมชนบ้านนาควาง ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือ ได้แก่ การศึกษาข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อยและการปฏิบัติการ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 39 คน เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธที่เหมาะสมกับเกษตรกร

ผลการวิจัยพบว่า การทำเกษตรเชิงพุทธของชุมชนเกิดจากความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยมีลักษณะ 1) การทำเกษตรกรรมดั้งเดิม 2) เรียนรู้เกษตรกรรมจากการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐที่มุ่งให้เกษตรกร 3) การทำเกษตรกรรมในชุมชนจากการเพาะเมล็ดพันธุ์ การขึ้นแปลงเตรียมปลูก การทำปุ๋ยจากมูล การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว และการปลูกพืชหมุนเวียนใหม่ ขณะปัญหาของเกษตรกรในชุมชน ได้แก่ 1) เกษตรกรขาดความรู้ 2) ภาระหนี้สิน 3) ราคาผลผลิตตกต่ำ 4) ขาดแคลนน้ำ 5) การตกค้างของสารเคมี 6) สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาถูกทำลาย แนวทางการทำเกษตรพุทธ ได้แก่ 1) การส่งเสริมความรู้ 2) การอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ 3) ทำเกษตรแบบกลไกพึ่งพาธรรมชาติ 4) การผลิตแบบพึ่งพาตนเอง 5) การผลักดันเชิงนโยบายชุมชน 6) การสร้างภาคีเครือข่ายเกษตรเชิงพุทธ

คำสำคัญ: เกษตรเชิงพุทธ, แนวทางการทำเกษตร, เกษตรชุมชน

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the concept of Buddhist farming; 2) To study the problems of agriculture for farmers; 3) To propose a Buddhist farming for the farmers at Baan Na-Kwang community, Don Fai sub-district, Mae Ta district, Lampang province. This research is qualitative research and the tools are based on documentary study, in-depth interview and focus group discussion. The key informants are thirty-nine people. It is an analysis of the Buddhist farming that are suitable for farmers.

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

The results of this research found that: Buddhist farming in the community is related to the way of life between humans and the environment by agriculture as follows: 1) Adhering to the ancient way; 2) Learning of agriculture from the promotion of government agencies; 3) Community agriculture, it is a sowing seed, to prepare a planting up, making fertilizer, planting, maintenance, harvest and starting to cultivating again. While the problems of farmers are: 1) farmers lack of knowledge; 2) the burden of investment; 3) the product price is fall; 4) water shortage. 5) Chemical residues; 6) Environmental and ecological damaging. Guidelines for suitable Buddhist agriculture include: 1) to promote the knowledge; 2) ecological conservation and restoration; 3) agricultural mechanically dependent on nature; 4) self-help production; 5) community policy; 6) establishing Buddhist agricultural network.

Keywords: Buddhist agriculture, Farm approaching, Community former

บทนำ

เกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง และเป็นสัญลักษณ์การอยู่ร่วมกันของชุมชนบนรากฐานองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจุบันวิถีชีวิตภาคเกษตรกรรมมีปฏิสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมโลกตามยุคสมัยจากประเทศตะวันตก (ไพบุลย์ เสงสุวรรณ และคณะ, 2547, น. 11) ทำให้ภาคการเกษตรไทยได้พัฒนาสู่การเกษตรแผนใหม่ที่มุ่งเน้นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ตอบสนองการค้า เกิดการคัดเลือกพันธุ์พืช การใช้สารเคมีและยาปราบศัตรูพืชตามหลักแนวคิด “การปฏิวัติเขียว” ที่มีความเชื่อว่าสามารถเพิ่มผลผลิตทางอาหารต่อพื้นที่ได้มากสามารถสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้กับเกษตรกร (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2550, น. 62-63) ขณะเดียวกันหากพิจารณาอย่างถี่ถ้วน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ยากจน มีพันธะหนี้สิน กระบวนการผลิตใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่องและเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพผู้ผลิตและผู้บริโภคตลอดจนระบบนิเวศธรรมชาติ

พีรชัย กุลชัย และ ปัญญา หมั่นเก็บ (2548, น. 208) ได้กล่าวว่า ปัจจุบันเกษตรกรรมถูกผลักดันเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมกระแสหลัก (Mainstream Agriculture) หรือเกษตรกรรมเคมี (Chemical Agriculture) ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาหลายประการ ได้แก่

1. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติถูกทำลายจากการใช้สารเคมี ทำให้คุณสมบัติทางกายภาพของดินเปลี่ยนแปลงไป จนไม่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืช และจำนวนการใช้สารเคมีในปริมาณเพิ่มขึ้นแต่อัตราผลผลิตกลับลดลง เกิดปัญหาการตกค้างสารเคมีและยากำจัดศัตรูพืชในสิ่งแวดล้อม เช่น ดิน น้ำและอากาศ อีกทั้ง ยังทำลายระบบความสมดุลทางธรรมชาติ เกิดการแพร่ระบาดของแมลงที่เป็นศัตรูพืชมากยิ่งขึ้น

2. ปัญหาต่อเศรษฐกิจ แม้เกษตรกรรมแผนใหม่จะมีเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิตเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารและเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร แต่ในระยะยาว พบว่า ต้นทุนการผลิตสูงกว่ารายได้ ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินจนเกษตรกรเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น นอกจากนี้เกิดความเสียหายทางด้านเศรษฐกิจจากการนำเข้าปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และเมล็ดพืชจากต่างประเทศ ทำให้เกิดการขาดดุลการค้า

3. ปัญหาทางด้านสุขภาพต่อเกษตรกรและผู้บริโภค การใช้สารเคมีทางการเกษตร นอกจากจะตกค้างแล้ว ยังเกิดการหลงเหลือในผลผลิตทางเกษตรที่ส่งผลต่อผู้บริโภคอีกด้วย

4. ปัญหาทางศีลธรรม การใช้สารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืช ถือได้ว่าเป็นการทำลายต่อสิ่งมีชีวิตซึ่งมีความขัดแย้งตามหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การกระทำปาณาติบาต

การทำเกษตรกรรมเชิงภาคเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อเกษตรกร ผู้บริโภค ทำลายสิ่งแวดล้อมและชุมชน ซึ่งแตกต่างจากการทำเกษตรเชิงพุทธที่ตระหนักและคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม สร้างความรู้ ความเข้าใจ รู้เท่าทันและปรับตัวตามวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับกระแสสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันได้มีการกำหนดรูปแบบของเกษตรกรรมเชิงพุทธหลากหลายรูปแบบ เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ วนเกษตร เกษตรทฤษฎีใหม่และเกษตรผสมผสาน ฯลฯ ซึ่งลักษณะดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่มุ่งเน้นการเกื้อกูล การไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม สามารถพึ่งพาตนเองและรู้จักการใช้พื้นที่ว่างเปล่าให้เกิดประโยชน์ โดยการเพาะปลูกเพื่อลดปัญหาค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีแก่ชุมชน อย่างไรก็ตาม การทำเกษตรกรรมก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ ดังนี้ 1) ใช้พื้นที่ว่างเปล่าให้เกิดประโยชน์ 2) ลดค่าใช้จ่ายในการปรุงอาหารรับประทาน 3) ได้รับคุณค่าสารอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมี 4) สร้างความสัมพันธ์อันดีงามแก่ครอบครัวและสังคม

ชุมชนบ้านนาควาง ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ที่ทำอาชีพเกษตรกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง เป็นสัญลักษณ์การอยู่ร่วมกันในชุมชนบนฐานองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาชุมชนได้ทำเกษตรกรรมแบบอินทรีย์ มุ่งเน้นการปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง ใช้น้ำอินทรีย์หรือน้ำธรรมชาติจากขี้วัว ขี้ควาย ขี้ไก่และขี้หมู รู้จักความพอดี พอเพียง ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เกื้อกูลกันและแบ่งปันกัน แต่สถานการณ์ปัจจุบัน เกิดการแข่งขันด้านเวลา การทำมาหากิน สภาพความเป็นอยู่ เทคโนโลยีสารสนเทศและความเชื่อมั่นการเร่งการผลิตผลการเกษตรเพื่อจำหน่าย จนขาดการตระหนักและคำนึงถึงปัญหาสุขภาพจากสารเคมีตกค้าง หวังผลกำไร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การทำเกษตรกรรมสมัยใหม่ยังก่อให้เกิดปัญหาด้านต้นทุนการผลิตจากการใช้ปุ๋ยและสารเคมีในราคาสูง ปัญหาสารเคมีตกค้าง ปัญหาสิ่งแวดล้อม ภาระหนี้สิน และปัญหาทางด้านสุขภาพของผู้บริโภค จากผลสำรวจของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ พบว่า ร้อยละ 71% ของประชากรที่สำรวจป่วยเป็นโรกระบบทางเดินหายใจ โรคความดันโลหิต โรคมะเร็ง โรคผิวหนังจากการปนเปื้อนสารเคมี

ปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าการอนุรักษ์วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมด้วยการทำเกษตรอินทรีย์และใช้สารอินทรีย์เป็นธาตุอาหารสำหรับพืชผักหรือการใช้ประโยชน์จากพืชบางชนิดในการกำจัดศัตรูพืช เช่น นาใบสะเดา ใบยาสูบ ใบตะไคร้หอมมาทำเป็นน้ำหมักชีวภาพ ฯลฯ ลักษณะเกษตรแบบยั่งยืนจึงมีความสัมพันธ์และสอดคล้องหลักการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ที่เพียรพยายามให้ประชากรราษฎรดำรงชีพบนพื้นฐานความพอเพียง พอดีและพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภมาก เข้าใจการทำเกษตรกับสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกัน เพื่อให้ทำให้เกษตรกร ชุมชนและสิ่งแวดล้อมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข หากยึดถือแนวทางการปฏิบัติบนพื้นฐานดังกล่าวย่อมลดปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ วิถีชีวิตดีขึ้น ลดปัญหาหนี้สิน ลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน รวมถึงการใช้พื้นที่ว่างเปล่าให้เกิดประโยชน์ได้อย่างสูงสุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวความคิดการทำเกษตรเชิงพุทธของชุมชนบ้านนาขวาง ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาปัญหาการทำเกษตรของเกษตรกรในชุมชนบ้านนาขวาง ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
3. เพื่อเสนอแนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธของเกษตรกรในชุมชนบ้านนาขวาง ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. วิธีการวิจัย การศึกษาวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การลงพื้นที่สัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อเสนอแนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธเกษตรกรชุมชนบ้านนาขวาง ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสาร เพื่อศึกษาการทำเกษตรเชิงพุทธที่มีความเหมาะสมกับกับเกษตรกรในชุมชน

1.2 การลงพื้นที่ (Field Work) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน วิถีชีวิตและปรากฏการณ์ที่เกิดจากการทำเกษตรในชุมชนทั้งทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งหาแนวทางในการส่งเสริมการทำเกษตรเชิงพุทธของเกษตรกรในชุมชนที่มีความเหมาะสม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม เพื่อนำไปสู่แนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธเกษตรกรชุมชนบ้านนาขวาง ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

2. พื้นที่การวิจัย ผู้วิจัยใช้พื้นที่ของชุมชนตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง จำนวน 5 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านนาขวาง 2) ชุมชนบ้านนาบง 3) ชุมชนบ้านนาพาน 4) ชุมชนบ้านเอียง 5) ชุมชนบ้านดอนไฟ เพื่อหาแนวทางการทำเกษตรที่มีความเหมาะสมกับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 39 คน และผู้ให้ข้อมูลการประชุมชนกลุ่มย่อย จำนวน 11 คน โดยผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์จำแนกออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้นำชุมชนจำนวน 5 คน 2) กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 11 คน 3) หน่วยงานทางด้านสาธารณสุข จำนวน 2 คน 4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 7 คน 5) กลุ่มปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 5 คน 6) กลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรเชิงพุทธไม่น้อยกว่า 2 ปี จำนวน 11 คน

4. เครื่องมือการวิจัย คณะผู้วิจัยได้แบ่งออกตามรูปแบบการวิจัย ดังนี้

4.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรเชิงพุทธไม่น้อยกว่า 2 ปี ผู้นำชุมชน เกษตรกร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการทำการเกษตรเชิงพุทธตามแนวศาสตร์พระราชา เพื่อทราบถึงระบบขั้นตอน วิธีการ และกระบวนการทำการเกษตรเชิงพุทธในเขตพื้นที่ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

4.2 การประชุมย่อยหรือสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้มีการประชุมร่วมกับกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หน่วยงานสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.3 วิธีทำเกษตรกรรมในชุมชน โดยชุมชนมีกระบวนการและขั้นตอนการทำเกษตรกรรม ได้แก่ เพาะเมล็ดพันธุ์ การคัดแยกเมล็ดพันธุ์พืชที่ได้คุณภาพ การขึ้นแปลงการเกษตรเตรียมการเพาะปลูก การทำปุ๋ยจากมูลสัตว์ การปลูกตามความเหมาะสมของแต่ละชนิดพืช การดูแลรักษาด้วยการรดน้ำทุกวัน การใส่ปุ๋ย การปราบศัตรูพืช การทำน้ายากำจัดศัตรูพืชแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น การเก็บเกี่ยว การเก็บเกี่ยวพืชผักแต่ละชนิดในช่วงที่เหมาะสม และปลูกพืชหมุนเวียนใหม่ เมื่อสิ้นสุดการเก็บเกี่ยวจะทำการเพาะปลูกใหม่อีกครั้ง

2. ปัญหาการทำเกษตรของเกษตรกรในชุมชน พบว่า เกษตรกรขาดความรู้มุ่งหวังผลผลิตให้คุ้มค่าและรวดเร็วต่อการจำหน่าย ภาระหนี้สินจากการกู้ยืมเงินจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และการทำเกษตรด้วยสารเคมีทำให้ต้นทุนการทำเกษตรสูงขึ้น (สมพล ไชยชนะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 พฤศจิกายน 2563) ราคาผลผลิตตกต่ำ มูลค่าสินค้าทางการเกษตรขึ้นอยู่กับภาวะกลไกตลาดทำให้เกษตรกรเผชิญปัญหาปัจจัยการผลิตสูง แต่ราคาผลผลิตกลับราคาต่ำ ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก ด้วยแหล่งกักเก็บน้ำไม่เพียงพอ แหล่งน้ำตื้นเขินจากการขาดการดูแลเอาใจใส่ และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว การตกค้างของสารเคมีจากการใช้สารเคมีจนทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น สารเคมีตกค้างจากการใช้เกินปริมาณและเป็นอันตรายต่อเกษตรและผู้บริโภค จนเกิดภาวะโรคภัยตามมา ฯลฯ สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาถูกทำลาย และการโยกย้ายภาคเกษตรกรรมเป็นแรงงานประเภทอื่น

3. แนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธของเกษตรกรในชุมชน พบว่า เกษตรกรในชุมชนบ้านนาขวาง ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ควรมีแนวทางการทำเกษตรชุมชน ดังนี้

3.1 การส่งเสริมความรู้ด้านการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเอง โดยเฉพาะการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้เคมีภัณฑ์ ผลกระทบจากการใช้สารเคมีที่มีผลต่อเกษตรกรและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีในการทำเกษตรที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในชุมชน

3.2 การอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศเพื่อการเกษตร การปฏิเสธการใช้สารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิด เช่น สารเคมีฆ่าแมลง สารเคมีป้องกันกำจัดเชื้อรา และสารเคมีกำจัดวัชพืช ฯลฯ โดยเกษตรกรควรหันมาใส่ใจและตระหนักแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยการทำเกษตรปลอดในชุมชน

3.3 ทำเกษตรแบบวิถีพุทธธรรมชาต การเกษตรที่ผืนวิถีธรรมชาต แต่เป็นการเรียนรู้จากธรรมชาติและปรับระบบการทำเกษตรให้เข้ากับวิถีแห่งธรรมชาติ ซึ่งกลไกในธรรมชาติที่สำคัญต่อการทำเกษตรชุมชน โดยเกิดจากการพึ่งพากันของสิ่งมีชีวิตอย่างสมดุลในระบบนิเวศในเชิงการเกื้อกูล

3.4 การผลิตแบบพึ่งพาตนเอง โดยมุ่งหวังให้เกษตรกรพยายามผลิตปัจจัยทางการเกษตรด้วยตัวเกษตรกรเอง เช่น การทำปุ๋ยอินทรีย์ การคัดเมล็ดพันธุ์ การดูแลรักษาพืชด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ เว้นแต่ปัจจัยที่เกษตรกรไม่สามารถผลิตเองได้จะต้องซื้อหาปัจจัยในการผลิตจากภายนอกแต่ควรอยู่ภายในท้องถิ่นตนเอง เพื่อเป็นการลดต้นทุนทางการเกษตรให้ได้มากที่สุดและเป็นการจัดการระบบนิเวศให้เกิดความสมดุลและสอดคล้องกับท้องถิ่นช่วยสร้างความเป็นเสถียรภาพที่ยั่งยืนในระบบการผลิตในระยะยาว

3.5 การผลักดันเชิงนโยบายชุมชน การสร้างความมั่นคงอย่างแท้จริงต้องให้เกษตรกรเข้าใจและเรียนรู้การทำเกษตรอย่างยั่งยืน โดยการสร้างจิตสำนึกร่วมกันของเกษตรกรในการดูแล รักษาและฟื้นฟูพื้นที่การเกษตรในท้องถิ่น สร้างความสมดุลทางธรรมชาติ ขจัดปัญหาทางการเกษตรที่จะส่งผลกระทบต่อปัญหาอื่น ๆ

3.6 การสร้างภาคีเครือข่ายเกษตรเชิงพุทธ การสร้างความเป็นสัมพันธภาพระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบันต่าง ๆ ที่มีจุดเป้าหมาย วัตถุประสงค์และความต้องการในลักษณะเดียวกันในการทำเกษตรยั่งยืน โดยการขับเคลื่อน รมรณรงค์ และส่งเสริมให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต

และการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทั้งการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การเปิดเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันของเกษตรกร และการมีส่วนร่วม เพื่อให้เป็นชุมชนสีเขียวที่มีความอุดมสมบูรณ์และยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น มีความสุข ไร้ปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิต ชุมชน และสิ่งแวดล้อมได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “แนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธของเกษตรกรชุมชนบ้านนาขวาง ตำบลดอนไฟ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง” สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 หลักการทำเกษตรเชิงพุทธในชุมชนมุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่จะต้องมีการอยู่อาศัยร่วมกันและเกื้อกูลกันซึ่งกันและกัน โดยภาคเกษตรกรรมตามวิถีโบราณกาลที่สืบทอดจากปู่ย่า ตายายด้วยการทำเกษตรกรรมแบบพึ่งพาตนเองสอดคล้องกับ ดำเนิน ปัญญาผ่องใส และคณะ (2558) ที่ศึกษาถึงกระบวนการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะต้องมีการพัฒนาชุมชนให้เกิดการอยู่ดีมีสุข มีระบบการดูแลและพึ่งพาอาศัยกันและกันเชิงเครือญาติ และเชิงเครือข่ายที่เกิดจากการเรียนรู้ทางการเกษตรได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมการทำเกษตรตามทฤษฎีใหม่ของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกษตรกรได้เกิดความพอเพียง รู้ประมาณ มีเหตุผล มีความรอบรู้ มีสติและปัญญาในการปรับตัวให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551, น. 13-16) โดยมุ่งให้เกษตรกรได้ใช้วิธีการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชน ได้แก่ การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การขึ้นแปลง การทำปุ๋ย การดูแลรักษา การทำยาปราบศัตรูพืช การเก็บเกี่ยว และการปลูกพืชใหม่อีกครั้ง โดยขั้นตอนและกระบวนการเพาะปลูกมุ่งเน้นให้ชุมชนได้ใช้วัสดุในการเกษตรภายในท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุนการผลิต และทำให้พืชผลปลอดสารพิษที่เป็นอันตรายต่อเกษตรกรและผู้บริโภค สอดคล้องกับ อุทิศ ทาหอม, สำราญ ธุระตา, และ คเนศ วงษา (2562) ที่ศึกษาการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรแบบมีส่วนร่วม โดยการประยุกต์ใช้หลักเกษตรกรรมยั่งยืน พบว่า หากเกษตรกรสามารถลดต้นทุนการซื้อปุ๋ยเคมีจากการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพใช้เอง ย่อมนำไปสู่การทำปุ๋ยใช้ในครัวเรือนและระดับชุมชน และปรับพฤติกรรม ลด ละ เลิกการใช้สารเคมี ซึ่งจะทำให้เกิดการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืนแก่ตนเอง สังคม และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

ตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 เกษตรกรในพื้นที่ยังประสบปัญหาในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ การขาดองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับการทำเกษตร โดยส่วนมากจะเข้าใจว่าการทำเกษตรกรรมพืชเชิงเดี่ยวที่มุ่งเน้นการผลิตในจำนวนมากเพื่อการค้าเชิงเศรษฐกิจ สอดคล้องกับ พิสิทธิ์ โบว์สุวรรณ, ภคมน โภคะธีรกุล, วรสิทธิ์ เจริญพัฒน์, และ เขวฤทธิ์ เชาว์แสงรัตน์ (2565) ที่ได้ศึกษาถึง ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรไทยที่เกิดจากนโยบายของภาครัฐที่ผิดพลาดในการสนับสนุนให้เกษตรกรทำการเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ ทำให้เกษตรกรมุ่งเน้นที่จะสร้างรายได้แก่ครอบครัวมากยิ่งขึ้น ทำให้เกษตรกรบางกลุ่มไม่สนใจต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน ขณะที่การใช้สารเคมีเกินจำเป็นในการภาคการเกษตรทำให้เกิดจำนวนค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนการทำเกษตรเพิ่มมากยิ่งขึ้น บางรายจะต้องกู้ยืมเงินจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือมีการติดสินเชื่อเคมีภัณฑ์ให้แก่เกษตรกร แต่สถานการณ์ภาวะของมูลค่าสินค้าทางการเกษตรขึ้นอยู่กับภาวะกลไกตลาด สอดคล้องกับ ศุภดล แก้วถั่งเมือง, อธิวิวัตร ศรีสมบัติ, และ วิลาศ โพธิสาร (2560, น. 108-118) ที่เกษตรกรจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลกลไกของตลาดและตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบต่อพ่อค้าและนายทุนเสมอ จนบางครั้งราคาผลผลิตตกต่ำหรือบางครั้งพืชพันธุ์ไม่ได้ตามเป้าหมาย ด้วยเหตุนี้ไม่เพียงพอต่อการเกษตรแหล่งน้ำตื้นเขิน นอกจากนั้นภาวะพื้นที่การเกษตรเกิดสารเคมีตกค้างเนื่องจากการใช้ในปริมาณมากเกินไป

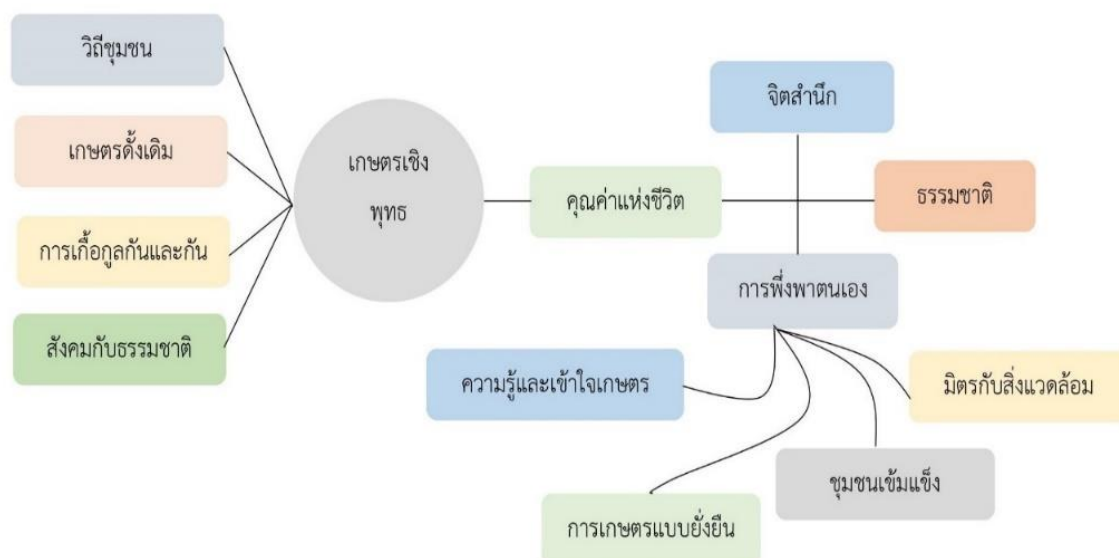

จนทำลายสุขภาพเกษตรกร ทำให้เกิดการตกค้างของสารเคมีในผักผลไม้ และไหลลงแม่น้ำลำคลอง สารพิษปนเปื้อนในดิน ในน้ำ อากาศ ซึ่งเป็นการทำลายระบบสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งทำให้เกษตรกรเกิดภาวะความเครียดและเสี่ยงต่อการทำเกษตร จนบางครั้งต้องออกจากงานภาคเกษตรกรรมเพื่อใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมและงานด้านบริการอื่น ๆ เป็นต้น

ตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 แนวทางการทำเกษตรที่เหมาะสมกับเกษตรกรในชุมชนควรมีลักษณะ ได้แก่ การส่งเสริมความรู้ด้านการเกษตรที่มีความเหมาะสมกับชุมชนสอดคล้องกับ บุญธรรม จิตต์อนันต์ (2540, น. 28) ที่จะต้องนำความรู้ วิธีการ และเทคนิคใหม่ ๆ ทางเกษตรไปแนะนำเผยแพร่ให้แก่ประชาชน แต่ควรใช้แนวคิดการพึ่งพาตนเองมากกว่าการจำหน่าย และพยายามส่งเสริมให้เกิดการทำเกษตรชีวภาพ หรือเกษตรเชิงสิ่งแวดล้อมที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติและปรับระบบการทำเกษตรให้เข้ากับวิถีแห่งธรรมชาติ ซึ่งกลไกในธรรมชาติที่สำคัญต่อการทำเกษตรชุมชน โดยเกิดจากการพึ่งพากันของสิ่งมีชีวิตอย่างสมดุลในระบบนิเวศในเชิงการเกื้อกูล จากการนำผลผลิตในท้องถิ่นตั้งแต่กระบวนการผลิตจนกระทั่งการเก็บเกี่ยวแล้วมาสู่การผลิตใหม่อีกครั้ง โดยกลุ่มเกษตรกรจะต้องมีการผลักดันการทำเกษตรแบบพึ่งพาตนเองที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับ วราภรณ์ ปัญญาดี (2551, น. 107) ที่จะต้องขับเคลื่อนสู่วิถีเกษตรปลอดภัยจากสารพิษให้เพิ่มสูงขึ้น สร้างจิตสำนึกในการดูแล รักษา และฟื้นฟูฟื้นความสมดุลทางธรรมชาติ ตลอดจนการสร้างภาคีเครือข่ายระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบันต่าง ๆ ที่มีจุดเป้าหมายและวัตถุประสงค์เพื่อให้เกษตรกรได้เห็นคุณค่าของชีวิตและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

แนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธของเกษตรกรในชุมชนบ้านนาขวาง ตำบลดอนโพ อำเภอมะหะ จังหวัดลำปาง ดังภาพด้านล่างนี้

ภาพ 1 แนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธของเกษตรกรในชุมชน

การทำเกษตรเชิงพุทธของเกษตรกรเพื่อสร้างความมั่นคง ความสมดุลแก่เกษตรกรและธรรมชาติ ด้วยปัจจัย ได้แก่ 1) วิถีชีวิตชุมชน การปฏิบัติตนให้เกิดความสุขและเรียบง่าย 2) เกษตรดั้งเดิม ที่ตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตคนในชุมชนในด้านการทำเกษตรกรรม 3) การเกื้อกูลกันและกัน รู้จักการแบ่งปัน สร้างมิตรจิตที่ติดต่อกัน 4) สังคมกับธรรมชาติ การอนุรักษ์น้ำ

และสิ่งแวดล้อมด้วยที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน โดยอาศัยปัจจัยสำคัญ คือ 1) จิตสำนึก 2) คุณค่าแห่งชีวิต 3) การพึ่งพาตนเอง และ 4) ธรรมชาติ เพื่อให้เกษตรกรในชุมชนมีความสุข เกิดความกินดีอยู่ดี มีมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นการทำเกษตรที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ส่งเสริมการเรียนรู้กิจกรรมการทำเกษตรในชุมชน โดยมีการกำกับ ติดตาม ประเมินผล และนำปัญหามาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาในตรงตามพื้นที่นั้น ๆ

1.2 ควรมีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรแบบพึ่งพาตนเอง โดยการรับผิดชอบของผู้นำชุมชน เพื่อเป็นการกระตุ้น ส่งเสริม และแรงจูงใจให้เกิดการทำเกษตรปลอดสารพิษที่จะให้คุณค่าทางการเกษตร และสร้างความมั่นคงให้แก่เกษตรกรในชุมชนได้อย่างแท้จริง

1.3 ควรมีการจัดสรรงบประมาณหรือกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการทำเกษตรชุมชน โดยการสร้างจิตอาสาในการช่วยดูแล การฟื้นฟู และการปรับสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเกษตรในชุมชน เพื่อให้เกษตรกรได้เรียนรู้และนำไปเป็นต้นแบบในการทำเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ตนเอง

2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ควรศึกษาแนวทางการส่งเสริมการทำเกษตรยั่งยืนของชุมชน เพื่อสร้างกลไกชุมชนแห่งการผลิตสินค้าทางการเกษตรปลอดสารพิษในพื้นที่ เพื่อให้เป็นอัตลักษณ์เฉพาะเหมือนกับโครงการหลวงที่ทุกคนเชื่อว่าผลผลิตทางการเกษตรปลอดจากสารเคมีและให้คุณค่าทางโภชนาการแก่ผู้บริโภคอย่างแท้จริง ตลอดจนการศึกษาวิธีการให้น้ำยาปราบศัตรูพืชแต่ละชนิดที่ไม่มีสรรพคุณเหมือนสารเคมีแต่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและเกษตรกร รวมไปถึงผลที่ได้ต้องไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพเมื่อนำไปบริโภค เป็นต้น

สรุป

การวิจัยเรื่องนี้สามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้ 1) การทำเกษตรเชิงพุทธของชุมชนเป็นการดำรงชีพที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยการพยายามที่จะพึ่งพาตนเองที่มีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มองเห็นคุณค่าการอยู่ในสังคมและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ นอกจากนั้น การส่งเสริมการทำเกษตรกรรมได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือองค์กรภาครัฐ ในการส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าใจวิถีเกษตรชุมชนที่ตระหนักถึงความพอดี ความมีเหตุผล และการใช้ทรัพยากรในขั้นตอนการผลิต เช่น การเพาะเมล็ด การขึ้นแปลงผัก การทำปุ๋ย และการรักษา ฯลฯ 2) เกษตรกรในชุมชนประสบปัญหาทางด้านผลผลิตจากการขาดความรู้ในการทำเกษตรที่เหมาะสมในชุมชน เกิดการกู้ยืมเงินมาซื้อสารเคมีและปุ๋ย ทำให้เกิดการตกค้างของสารพิษที่เป็นอันตรายแก่เกษตรกรและสิ่งแวดล้อม โดยทั่วไปเกษตรกรคาดหวังให้ได้จำนวนผลผลิตในปริมาณมากเพื่อจะสร้างรายได้แก่ครอบครัว แต่ในทางกลับปริมาณน้ำในการทำเกษตรไม่เพียงพอ กอปรกับราคาผลผลิตทางเกษตรขึ้นอยู่กับกลไกทางการตลาดจนบางครั้งเกิดภาวะราคาตกต่ำ ทำให้เกิดความไม่มั่นคงในอาชีพส่งผลให้เกษตรกรโยกย้ายไปสู่ภาคแรงงานและบริการอื่น ๆ 3) แนวทางการทำเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชน จะต้องให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่เกษตรกรทั้งด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ โดยให้เกษตรกรสร้างจิตสำนึกไม่ให้ใช้สารเคมีในการทำเกษตรทั้งการปลูกและการดูแลรักษา รวมไปถึงการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดเพื่อลดค่าใช้จ่ายและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ซึ่งชุมชนควรมีการผลักดันเชิงนโยบายให้เกษตรกรได้เข้าใจและเรียนรู้การทำเกษตรที่ยั่งยืนจากการสร้างความสมดุลทางธรรมชาติ ขจัดปัญหาต่าง ๆ แก่เกษตรกร และเปิดเวทีแลกเปลี่ยนความสำเร็จหรือความล้มเหลว

เพื่อเป็นบทเรียนในการทำเกษตรที่ถูกต้อง เพื่อให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงคุณค่าแห่งการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ดำเนิน ปัญญาผ่องใส และคณะ. (2558). *กระบวนการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง* ในจังหวัดเชียงราย (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บุญธรรม จิตต์อนันต์. (2540). *ส่งเสริมการเกษตร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- พิสิทธิ์ โบว์สุวรรณ, ภคมน โภคะธีรกุล, วรสิทธิ์ เจริญพุด, และ เขาวฤทธิ์ เชาวน์แสงรัตน์. (2565). ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรไทย. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 6(1), 265-277.
- พิรัชย์ กุลชัย และ ปัญญา หมั่นเก็บ. (2548). *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เกษตรกรมัยยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยภูมิโนะจะเซิงเทรา*. นนทบุรี: มูลนิธิเกษตรกรมัยยั่งยืน.
- ไพบุลย์ เสงสุวรรณ และคณะ. (2547). *รูปแบบและเทคนิคเกษตรมัยยั่งยืน : องค์ความรู้และประสบการณ์ของเกษตรกรในพื้นที่โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรมัยยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย*. นนทบุรี: คณะกรรมการจัดงานมหกรรมเกษตรมัยยั่งยืน.
- วรารณ ปัญญาดี. (2551). การขับเคลื่อนสู่วิถีเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ : กรณีการปลูกพืชผัก. *วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์*, 26(1), 107-127.
- วิฑูรย์ ปัญญากุล. (2550). ชุมชนท้องถิ่นพัฒนากับการเกษตรแบบยั่งยืน. ใน *บทความเนื่องในโอกาสครบ 20 ปีมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศรีเมืองการพิมพ์.
- ศรีนวล มลพ. (2563, 23 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย กันยา ยอดแบน [การบันทึกเสียง]. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเอืยก องค์การบริหารส่วนตำบลดอนโพ ตำบลดอนโพ อำเภอแม่ทะ, ลำปาง.
- ศุภดล แก้วถ้งเมือง, อิทธิวัตร ศรีสมบัติ, และ วิลาศ โพธิสาร. (2560). ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนชาวไร่อ้อย บ้านหนองดินดำ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 2(2), 108-118.
- สมพล ไชยชนะ. (2563, 27 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์โดย กันยา ยอดแบน [การบันทึกเสียง]. ผู้ใหญ่บ้านดอนโพ บ้านดอนโพ ตำบลดอนโพ อำเภอแม่ทะ, ลำปาง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2551). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ 21 เซ็นจูรี.
- อุทิศ ทาหอม, สำราญ ธุระตา, และ คเนศ วงษา. (2562). การพัฒนาศักยภาพเกษตรกรแบบมีส่วนร่วมโดยการประยุกต์ใช้หลักเกษตรมัยยั่งยืน เพื่อลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกร ชุมชนบ้านคูขาด ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารพัฒนาสังคม*, 21(2), 1-27.

